

4 511.09/

Б 87

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ УКРАЇНИ**

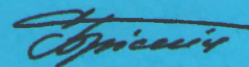
УДК: 796.01.12

Бріскін Юрій Аркадійович

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
СПОРТУ ІНВАЛІДІВ ЯК СКЛАДОВОЇ
МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ**

24.00.01 – Олімпійський та професійний спорт

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з фізичного виховання і спорту

КИЇВ – 2007

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано у Львівському державному університеті фізичної культури,
Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

Науковий консультант

доктор психологічних наук, професор

Вісковатова Тетяна Павлівна,

Інститут математики, економіки та механіки Одеського національного
університету імені І.І.Мечнікова, в.о. завідувача кафедри диференціальної та
експериментальної психології

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Євсєєв Сергій Петрович,

Санкт-Петербурзький науково-дослідний інститут фізичної культури, директор

доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор

Шкрєбтій Юрій Матвійович,

Національний університет фізичного виховання і спорту України, проректор з
навчально-методичної роботи

доктор педагогічних наук, професор

Куц Олександр Сергійович,

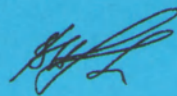
Львівський державний університет фізичної культури, професор кафедри теорії
і методики фізичного виховання

Захист відбудеться 30 травня 2007 р. о 14 год. 30 хв. на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 26.829.01 Національного університету фізичного
виховання і спорту України (03680, Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного
університету фізичного виховання і спорту України (03680, Київ-150,
вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розісланий 19 квітня 2007 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Світова статистика сумно свідчить, що кожний десятий мешканець Землі є інвалідом, інвалід є в кожній четвертій родині світу. У наш час у світі – понад 600 млн. інвалідів, в Україні ж сьогодні нараховується близько 2,7 млн. інвалідів, половина з них - інваліди I і II груп, які формально не здатні самостійно забезпечити власне існування, бо не можуть працювати (Войтенко В.П., Войтенко А.П., 1996; Овчаренко Т., 1997; Цільова комплексна програма „Фізичне виховання - здоров'я нації”, 1998; Чудна Р.В., 2000-2004). Відомо, що дійовим засобом фізичної та соціальної реабілітації інвалідів є заняття фізичною культурою та спортом (Строкатов В.В., 1997-2005; Сушкевич В.М., 2001). Все більшої значущості в сучасному суспільстві набуває спорт інвалідів. З іншого боку, помітне суттєве протиріччя між соціальним запитом щодо підготовки фахівців та наукового забезпечення галузі спорту інвалідів і наявними можливостями його задоволення.

Державна політика України у галузі спорту інвалідів зорієнтована, з одного боку, на підтримку та стимулювання паралімпійського та дефлімпійського спорту як спорту вищих досягнень, а з іншого боку, – на розвиток фізкультурно-реабілітаційного і фізкультурно-спортивного руху. Важливою складовою державної політики України у галузі спорту інвалідів є забезпечення розробки спеціальних навчальних програм підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту для реабілітаційної та спортивної роботи з інвалідами різних нозологій, активізація наукових досліджень у галузі спорту інвалідів, підготовка та випуск посібників та підручників. Знання у галузі спорту інвалідів належать до професійно-орієнтованих знань та вмінь магістрів олімпійського та професійного спорту (Шкретій Ю.М. та ін., 2005). У 1996 р. у Львівському державному інституті фізичної культури почалося викладання дисципліни "Теоретичні основи інваспорту", продовженням якої стали дисципліни "Паралімпійський спорт" та "Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади". У Національному університеті фізичного виховання і спорту України (м. Київ) викладається навчальна дисципліна "Спорт інвалідів", у Запорізькому державному університеті - "Інвалідний спорт". Проте відсутні загальна стратегія підготовки фахівців, уніфікація вимог до змісту навчальних дисциплін, навчально-методична література тощо.

У фундаментальних узагальнюючих джерелах щодо олімпійського спорту (Платонов В.Н., Гуськов С.И., 1994.; Энциклопедия олимпийского спорта, 2004-2005) спорт інвалідів розглядається як частина міжнародного олімпійського руху. Дослідження ж власне спорту інвалідів в основному присвячені окремим історичним питанням (Мудрік В.І., 2001; Римар О.В., 2001-2002), методикам розвитку фізичних якостей (Григоренко В.Г., Глоба А.П., 1991; Григоренко В.Г., Сермеев Б.В., 1991; Гузій О.В., Куц О.С., 2002), технічної підготовки тощо (Висковатова Т.П., 1999-2006; Курдыбайло С.Ф.,

Богатых В.Г., 1998; Мерзлікіна О.А., Куц О.С., 2002; Передерій А.В., 2002; Томенко О.А., 2000,) або дослідженням окремих складових спорту інвалідів (Карпенко Л., 2006; Приступа Є.Н., 2002; Приступа Є., Болях Е, 2002-2005; Слинявчук К., Карпенко Л., 2003; Steadward R., Peterson C., 1997). Практично відсутні узагальнюючі інформаційні джерела щодо спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху, не виявлено, за аналогією з олімпійським спортом, періодів його розвитку, не визначено особливостей формування програм Ігор інвалідів, не узагальнено основних нозологічно орієнтованих завдань, дидактичних та організаційних особливостей інваспорту тощо. Таким чином, постає важлива науково-прикладна проблема невідповідності наявного рівня знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху та бурхливого розвитку спорту інвалідів. зумовленого зростанням у ХХ-ХХІ ст. його соціальної значущості.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно Зведеного плану науково-дослідної роботи Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту на 2006-2010 рр. за напрямом 2.5. „Спорт інвалідів”, темою 2.5.1. „Організаційні, історичні, теоретико-методичні напрями спорту інвалідів”, № державної реєстрації 0106U012613, де автор бере участь у виконанні теми як один з керівників, та планом науково-дослідної роботи Львівського державного інституту фізичної культури на 1996-2000 та 2001-2005 рр. за темою “Теорія і методика фізичного виховання і спортивного тренування. Структура, зміст, методика викладання в ІФК”, № державної реєстрації 01.95U000347. Роль автора у виконанні теми полягала у накопиченні теоретичного матеріалу, його інтерпретації та узагальненні, формулюванні висновків, розробці та змістовному забезпеченні навчальних дисциплін „Теоретичні основи інваспорту” (1996-1997 рр.), „Паралімпійський спорт” (1998-2000 рр.), „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади” (2001-2004 рр.) та практичних рекомендацій щодо їх застосування у навчальному процесі,

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування складової міжнародного олімпійського руху - „Спорт інвалідів” - як наукової та навчальної дисципліни у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

1. Виявити структуру спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.
2. Розробити концептуальні основи спорту інвалідів як соціально значущої галузі як необхідної умови формування наукової та навчальної дисципліни, а саме: визначити мету та основні загальні завдання, принципи та соціальні функції спорту інвалідів.
3. Визначити структуру та зміст проблемного поля спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни та розробити модель системи знань про

спорт інвалідів.

4. Здійснити змістовно-інформаційне наповнення моделі системи знань про спорт інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху, для чого виявити:

- історичні, організаційні та спортивно-методичні особливості паралімпійського спорту;
- історичні, організаційні та спортивно-методичні особливості дефлімпійського спорту;
- історичні, організаційні та спортивно-методичні особливості Спеціальних Олімпіад.

5. Здійснити узагальнену характеристику спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху та визначити основні тенденції подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

6. Розробити теоретико-методичне підґрунтя та програми навчальних дисциплін проблематики спорту інвалідів.

Об'єкт дослідження – спорт інвалідів як складова міжнародного олімпійського руху.

Предмет дослідження – структура та зміст системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху.

Методологія дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження становить інформаційний фонд, який вміщує такі категорії інформації:

- історичну – що віддзеркалює особливості генези спорту інвалідів;
- організаційну – щодо формування та функціонування організаційних структур спорту інвалідів;
- методичну – щодо загальних, нозологічно обумовлених корекційних та спеціальних завдань та дидактичних особливостей підготовки спортсменів-інвалідів;
- нормативну – щодо загальних та функціональних класифікацій, а також особливостей правил проведення спортивних змагань інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

Розглядаючи олімпійський спорт (і відповідно спорт інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху) як соціальну підсистему, у якості методологічного підґрунтя роботи був використаний системний підхід – комплексне дослідження великого і складного об'єкту (системи), як єдиного цілого, із узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин у їх зв'язку та взаємодії з іншими елементами, – та впливу властивостей окремих частин системи на її роботу в цілому (Пономаренко Л.А., 2001).

Методологія дослідження базувалася на сукупності загально-теоретичних знань і практичного досвіду в галузі олімпійського спорту, докладно викладених у працях В.М.Платонова, М.М.Булатової, Л.П.Матвеева, В.С.Келлера та ін.

У ході досліджень різних аспектів формування та функціонування спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху використовувалися основні положення теорії олімпійського та професійного спорту (Келлер В.С., Платонов В.М., 1993; Матвеев Л.П., 1999; Гуськов С.И., Платонов В.Н., Линец М.М., Юшко Б.Н., 2000; Платонов В.Н., 1977-2005; Платонов В.Н., Гуськов С.И., 1994), теорії адаптивної фізичної культури (Евсеев С.П., 2000-2005; Шапкова Л.В., 1997-2005), теорії адаптивного фізичного виховання (Чудна Р.В., 2000-2003), спорту інвалідів (Байкіна Н.Г., 2001-2005; Висковатова Т.П., 1999-2005; Григоренко В.Г., 1991; Приступа Є.Н., 2002-2005; Steadward R., Peterson C., 1997).

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися:

- загально-наукові методи теоретичного рівня: аналогія, аналіз, синтез, абстрагування, індукція;
- історичні методи (історико-логічний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний, ретроспективний);
- системно-функціональний аналіз;
- методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше:

- розроблено концептуальне підґрунтя спорту інвалідів як соціально значущої галузі, окреслено його мету, основні загальні завдання, принципи та соціальні функції, у якості необхідної умови формування наукової та навчальної дисципліни ;
- визначено структуру проблемного поля та створено модель системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху, що вміщує загально-філософський, загально-теоретичний та спеціально-теоретичний змістовні блоки, а також структуру їх змістовно-інформаційного наповнення;
- здійснено комплексне змістовно-інформаційне наповнення моделі системи знань про спорт інвалідів – подано загальну структурно-змістовну характеристику спорту інвалідів, виявлено загальну періодизацію Ігор інвалідів та періодизацію розвитку паралімпійського руху, дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад; встановлено загальні особливості формування програм та складу учасників Ігор інвалідів; узагальнено основні загальні та нозологічно обумовлені спеціальні завдання спорту інвалідів; виявлено основні загальні тенденції подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху;
- розроблено концепцію навчальної дисципліни „Спорт інвалідів”, структуру та зміст, навчальні та робочі програми навчальних дисциплін „Паралімпійський спорт” та „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади”, які

складаються з загально-теоретичного, соціально-історичного, спортивно-методичного та спортивно-організаційного змістовних модулів і передбачають формування у майбутніх фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” фахових знань щодо загально-філософських, загально-теоретичних, спеціально-теоретичних основ спорту інвалідів та формування навичок практичної діяльності;

- у межах теоретико-методичного обґрунтування спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни доповнено і внесено нові дані щодо концептуальних засад адаптивної фізичної культури;

- у межах комплексного змістовно-інформаційного наповнення моделі системи знань про спорт інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху доповнено і уточнено дані щодо особливостей формування програм та нозологічної структури Паралімпійських ігор; доповнено і розширено відомості щодо періодизації Паралімпійських ігор та основних тенденцій розвитку паралімпійського спорту.

Практична значущість роботи полягає у використанні її теоретичних і практичних доробків як підґрунтя розробки та удосконалення навчальних та робочих програм і змістовного наповнення навчальних дисциплін „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади”, „Паралімпійський спорт”, „Спорт інвалідів”, „Теоретичні основи інваспорту” у процесі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів „спеціаліст” та „магістр” у Національному університеті фізичного виховання і спорту України та Львівському державному університеті фізичної культури, а також у можливості використання результатів у викладанні навчальних курсів історії фізичної культури та спорту, олімпійського спорту та ін. у системі підготовки фахівців за напрямом „Фізичне виховання і спорт” та у системі підвищення їх кваліфікації, а також для широкої пропаганди спорту інвалідів як соціально значущої галузі.

Практична значущість роботи підтверджена актами впровадження результатів досліджень у практику діяльності Національного комітету спорту інвалідів України, Всеукраїнської організації інвалідів "Спеціальна Олімпіада України", Львівського обласного центру „Інваспорт” та до процесу підготовки фахівців зі спеціальності "Олімпійський та професійний спорт" Національного університету фізичного виховання і спорту України та Львівського державного університету фізичної культури.

Особистий внесок здобувача полягає у розробці загальної концепції та визначенні напрямів дослідження, організації і проведенні дослідження; визначенні структури спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху, розробці концепції спорту інвалідів, створенні моделі системи знань про спорт інвалідів та її змістовно-інформаційному наповненні – характеристиці складових спорту інвалідів, виявленні складу учасників та програм Ігор інвалідів, формулюванні нозологічно орієнтованих завдань спорту інвалідів,

аналізі та узагальненні отриманих у роботі результатів; оформленні дисертації. У окремих фрагментах досліджень брали участь співавтори, що віддзеркалено у спільних наукових публікаціях та звітах з НДР.

Апробація результатів дисертації. Результати проведених досліджень були представлені на науково-методичних конференціях ЛДДФК, 1998-2005 рр., на Міжнародному науковому конгресі „Фізична культура, спорт, туризм – у нових умовах розвитку країн СНД” (Білорусь, Мінськ), 1999 р., на Міжнародному семінарі “Special Olympics Adapted Physical Education” (Україна, Київ – Польща, Познань), 2001-2002 рр., на Всеукраїнській науково-методичній конференції „Рекреація і оздоровча фізична культура як напрям підготовки спеціалістів” (Україна, Київ), на Всеукраїнському науково-методичному семінарі “Оздоровча та спортивна робота з неповносправними” (Україна, Львів), 2002 р., на Всесвітньому науковому конгресі Спеціальних Олімпіад (Дублін, Ірландія), 2003 р., на Всеукраїнських наукових конференціях “Оздоровча та спортивна робота з неповносправними”, (Україна, Львів), 2003-2004 рр., на Всеукраїнській науково-методичній конференції „Організаційно-методичні засади підготовки фахівців на освітньо-кваліфікаційному рівні – магістр” (Україна, Київ), на IX Міжнародному науковому конгресі „Олімпійський спорт і спорт для всіх” (Україна, Київ), 2005 р., на комплексних міжнародних заходах „Спорт інвалідів і Міжнародний олімпійський рух” (Україна, Київ), 2006 р.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 62 друковані праці, серед яких 24 статті - у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України (16 одноосібних та 8 у співавторстві), 2 монографії – „Теоретико-методичні основи інваспорту” та „Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі”, підручник „Спорт інвалідів”, затверджений Міністерством освіти і науки України (рішення № 14/18-Г-217 від 06.06.2006 р.), 3 (1 – у співавторстві) навчальних посібника „Параолімпійський спорт”, „Організаційні основи паралімпійського спорту” та „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади”, рекомендованих Міністерством освіти і науки України (листи №№ 2/1810 від 17.11.2000 р., 14/18.2-111 від 20.01.2003 р, 14/18.2-104 від 28.01.2004 р.), 1 патент України №51542А (у співавторстві), 3 розділи у Енциклопедії Олімпійського спорту (2 – у співавторстві), 3 статті у закордонних виданнях (1 – у співавторстві).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота викладена загалом на 459 сторінках і складається із переліку умовних скорочень, вступу, 9 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертація ілюстрована 59 таблицями (45 подано у основному тексті роботи та 14 – у додатках) та 94 рисунками (88 подано у основному тексті роботи та у 6 – додатках). У роботі використано 437 інформаційних джерел, серед них - 127 іноземних друкованих та офіційних електронних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання роботи, визначено предмет та об'єкт дослідження, окреслено методи розв'язання завдань, розкрито наукову новизну та практичну значущість результатів дослідження, висвітлено їх апробацію та впровадження.

Перший розділ роботи „Спорт інвалідів як складова міжнародного олімпійського руху” присвячений розв'язанню першого завдання дослідження – виявленню структури спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху, він вміщує аналіз і узагальнення наведених у спеціальній літературі відомостей щодо різноманітних комплексних змагань під патронатом Міжнародного олімпійського комітету, що належать до міжнародного олімпійського руху, місця серед них спортивних змагань інвалідів, діяльності основних організаційних структур спорту інвалідів, правового поля в Україні та місця спорту інвалідів у системі освіти.

Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного міжнародного олімпійського руху. Олімпійський рух інвалідів включає визнані Міжнародним олімпійським комітетом паралімпійський рух, дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад.

Міжнародний спортивний рух інвалідів виник у 1924 р., коли були проведені I Всесвітні ігри глухих та засновано Міжнародний спортивний комітет глухих.

Особи з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору стали активно залучатися до занять спортом лише після Другої світової війни. Спортивний рух інвалідів війни виник в Англії, в Ейлесбурзі, у Сток-Мандевільському шпиталі. 28 липня 1948 р. у Сток-Мандевільському шпиталі під керівництвом доктора Людвіга Гуттманна відбулися змагання зі стрільби з лука серед інвалідів на візках, було започатковано щорічне проведення Міжнародних Сток-Мандевільських ігор, що стали підґрунтям проведення Паралімпійських ігор. Спорт осіб з вадами інтелекту в межах олімпійського руху представлено іграми Спеціальних Олімпіад (Міжнародна організація Спеціальних Олімпіад створена у 1968 р.). У межах спортивного руху інвалідів змагання проводяться переважно з олімпійських видів спорту з дотриманням церемоніалу, подібного до олімпійського, з використанням відповідної символіки та ритуалів.

Проте при аналізі літературних джерел не виявлено робіт, що вміщують дослідження олімпійського руху інвалідів як комплексного явища; переважна більшість робіт присвячена окремим історичним питанням, або дослідженням окремих складових спорту інвалідів, практично відсутні узагальнюючі інформаційні джерела щодо спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху.

З іншого боку, наявний суттєвий соціальний запит щодо підготовки фахівців та наукового забезпечення галузі спорту інвалідів, що визначений основними орієнтирами державної політики України у цій галузі – розвитком паралімпійського та дефлімпійського спорту (Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, 2004), забезпеченням розробки спеціальних навчальних програм підготовки фахівців для реабілітаційної та спортивної роботи з інвалідами різних нозологій, активізацією наукових досліджень у галузі спорту інвалідів, підготовкою та випуском посібників та підручників (Цільова комплексна програма „Фізичне виховання - здоров'я нації”, 1998).

У свою чергу, не є остаточно вирішеною проблема спеціалізованої цілеспрямованої підготовки фахівців інваспорту. Можна стверджувати, що на нинішньому етапі відсутня спільна думка щодо стратегії підготовки фахівців інваспорту, зусилля різних навчальних закладів розрізнені.

Таким чином, розв'язання першого завдання дослідження за допомогою аналізу літературних джерел дозволило виділити шляхи вирішення проблеми створення системи знань про спорт інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху – розробку концепції спорту інвалідів як соціально значущої галузі, детальний аналіз паралімпійського руху, дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад (виявлення хронології та періодизації Ігор інвалідів, особливостей формування програм, складу та класифікацій їх учасників), визначення основних тенденцій подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху та розробку концепції спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни у системі підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту.

У другому розділі „**Методи та організація дослідження**” обґрунтовано методологію роботи, подано відомості про методи й організацію досліджень. Для розв'язання завдань дослідження використовувалися загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналогія, аналіз, синтез, абстрагування, індукція), історичні методи (історико-логічний, конкретно-історичний, порівняльно-історичний, ретроспективний), системно-функціональний аналіз та методи математичної статистики.

Статистична обробка результатів полягала у визначенні абсолютних та відносних кількісних показників, що піддавалися ранжуванню, групуванню та зведенню, а також дисперсійному аналізу.

Для визначення часових параметрів розвитку спорту інвалідів в цілому були використані дати проведення Ігор інвалідів та історичних подій в межах Олімпіад, як періодів часу від початку Ігор Олімпіади до початку наступних Ігор Олімпіади, для визначення часових параметрів розвитку окремих складових спорту інвалідів – власне дати проведення Ігор інвалідів та історичних подій.

У третьому розділі „**Спорт інвалідів у системі міжнародного**

олімпійського руху як галузь практичної діяльності та система знань”, що присвячений розв’язанню другого та третього завдань дослідження, подано узагальнений понятійний апарат галузі спорту інвалідів, визначено основні соціально-культурні, ідеологічні, соціально-політичні, соціально-економічні та особистісні фактори, що зумовлюють виникнення та розвиток спорту інвалідів, наявність впливу яких підтвердив попередній аналіз інформаційних джерел.

Визначено концепцію спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху, його мету – соціалізацію інвалідів, задоволення їх потреб як членів суспільства у самоактуалізації та реалізації своїх можливостей в умовах змагальної діяльності, основні завдання, загальні, методичні та специфічно-спортивні принципи, загальні та специфічні соціальні функції спорту інвалідів.

Структуру проблемного поля спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху нами визначено як таку, що складається з ідейно-філософських основ діяльності, суб’єкта діяльності, особливостей його формування та розвитку, нозологічної детермінованості особливостей змагальної діяльності та зумовлених ними особливостей організації відповідних Ігор та процесу спортивної підготовки. З іншого боку, відсутність загальної теорії спорту інвалідів потребує теоретико-методологічного обґрунтування спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни та соціально значущої практичної галузі.

Розроблено модель системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху, що, на нашу думку, повинна вміщувати загально-філософський, загально-теоретичний та спеціально-теоретичний змістовні блоки.

У структурі загально-філософського змістовного блоку системи знань про спорт інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху, у якості ідейно-філософського підґрунтя спорту інвалідів ми вважаємо доцільним розгляд основний ідей Олімпізму – політичної, гуманістичної та філософсько-педагогічної ідеї, а у структурі загальнотеоретичного змістовного блоку нами, у відповідності до загальної методології пізнання та загально розповсюдженої структури навчальних дисциплін – концепції галузі спорту інвалідів, систематизації понятійного апарату, мети та загальних завдань спорту інвалідів, його основних принципів та соціальних функцій.

Спеціально-теоретичний змістовний блок системи знань про спорт інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху (рис. 1) повинен вміщувати інформацію історичного, організаційного та методичного характеру, яку доцільно, на нашу думку, розглядати на ретроспективному, актуалізованому та прогностичному рівнях з урахуванням особливостей функціонування суб’єктів спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

Рис. 1. Модель структури спеціально-теоретичного змістового блоку системи знань про спорт інвалідів

У результаті розв'язання другого та третього завдань дослідження нами було виявлено невідповідність моделі системи знань про спорт інвалідів та її наявного інформаційного наповнення, що свідчило про існування науково-практичної проблеми та вимагало розробки і систематизації відповідного навчального матеріалу.

У четвертому розділі роботи „**Характеристика паралімпійського спорту у системі міжнародного олімпійського руху**”, що присвячений розв'язанню четвертого завдання дослідження, подано результати вивчення складової спорту інвалідів, що нині опікується спортсменами з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору. Як показали наші дослідження, сучасні Паралімпійські ігри, де змагаються і спортсмени з пошкодженнями опорно-рухового апарату і спортсмени з вадами зору, у деяких з яких (1996-2000 рр.) брали участь спортсмени з вадами інтелекту, виникли завдяки діяльності Людвіга Гуттманна та Міжнародної Федерації Сток-Мандевільських ігор, що провела в Англії перші змагання для спортсменів з пошкодженнями хребта і спинного мозку. Нині проводяться літні (з 1960 р.) та зимові (з 1976р.) Паралімпійські ігри. Постійне зростання значення та авторитету Паралімпійських ігор ілюструє динаміка кількості їх учасників - країн та спортсменів. Так, якщо у I Паралімпійських іграх взяло участь 400 спортсменів з 23 країн, то у XII літніх Паралімпійських іграх кількість країн-учасниць зросла понад у п'ятеро і склала 136 команд, а спортсменів – майже удесятеро і склала 3969 учасників. Подібна, хоча й менш вражаюча тенденція спостерігається і у зимових Паралімпійських іграх - від 250 спортсменів із 14 країн до близько 600 учасників із 39 країн.

Нозологічний склад учасників Паралімпійських ігор також змінювався (табл. 1-2).

Так, якщо у Паралімпійських іграх 1960-1968 рр. брали участь лише спортсмени з пошкодженнями хребта та спинного мозку, то вже з Паралімпійських ігор 1972 р. починається участь спортсменів інших нозологій: з вадами зору (у 1972 р. – демонстраційна, а з 1976 р. – офіційна участь); з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату („Інші”) - з 1976 р., крім ігор 1980 р.; ампутаціями та церебральним паралічем - з 1980 р. Спортсмени усіх зазначених нозологій змагалися у Паралімпійських іграх 1984 р., хоча й у різних містах (Нью-Йорк та Сток-Мандевіль), а з наступних ігор у Сеулі (1988 р.) - у єдиних комплексних змаганнях. Демонстраційна участь спортсменів з вадами інтелекту відбулася у 1992 р. Офіційно спортсмени цієї нозології змагалися у Паралімпійських іграх 1996-2000 рр. Спортсмени різних нозологій розподіляються на змагальні групи відповідно до загальних та функціональних класифікацій.

Загальна класифікація дозволяє визначити діагноз і ступінь ураження

організму, функціональна - ступінь рухових можливостей для участі в змаганнях з відповідного виду спорту, причому рухові можливості паралімпійців враховуються незалежно від їх тренуваності, а клас спортсмена підлягає постійному перегляду з урахуванням можливих функціональних змін організму.

Таблиця 1
Нозологічні групи спортсменів у літніх Паралімпійських іграх

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	Пошкодження хребта та спинного мозку	Вади зору	Інші	Ампутації	Церебральний параліч	Вади інтелекту
1960, Рим	■					
1964, Токіо	■					
1968, Тель-Авів	■					
1972, Гейдельберг	■	▨				
1976, Торонто	■	■				
1980, Арнем	■	■		■	■	
1984, Нью-Йорк, Сток-Мандевіль	■	■		■	■	
1988, Сеул	■	■		■	■	
1992, Барселона	■	■		■	■	▨
1996, Атланта	■	■		■	■	■
2000, Сідней	■	■		■	■	■
2004, Атени	■	■		■	■	▨

Примітки: ■ – участь; ▨ – демонстраційна участь

До загальних класифікаційних груп належать спортсмени з вадами зору (3 класи); пошкодженнями спинного мозку (8 класів); ампутаціями (9 класів); церебральним паралічем (8 класів); з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату (6 класів). Спортсмени, які не мають можливості ходити, об'єднуються у стартові групи на візках відповідно до рівня рухових можливостей.

Одним з найважливіших компонентів паралімпійського спорту є програма Паралімпійських ігор (табл. 3).

Таблиця 2

Нозологічні групи спортсменів у зимових Паралімпійських іграх

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	Вади зору	Ампутації	Пошкодження хребта та спинного мозку	Інші	Церебральний параліч	Вади інтелекту
1976, Орнсколдсвік	■	■	■	■	■	■
1980, Гейло	■	■	■	■	■	■
1984, Інсбрук	■	■	■	■	■	■
1988, Інсбрук	■	■	■	■	■	■
1992, Альбервілль	■	■	■	■	■	▨
1994, Ліллекхаммер	■	■	■	■	■	■
1998, Нагано	■	■	■	■	■	■
2002, Солт-Лейк-Сіті	■	■	■	■	■	■
2006, Турин	■	■	■	■	■	■

Примітки: ■ – участь; ▨ – демонстраційна участь

Види спорту та спортивні дисципліни включалися до програми Паралімпійських ігор та вилучалися з неї під впливом різних чинників. Змінювалася кількість та співвідношення видів змагань, комплектів нагород тощо. За аналогією із періодизацією Ігор Олімпіад при визначенні періодів розвитку такого суспільного явища, як паралімпійський спорт, ми орієнтувалися на сукупність чинників суспільного, організаційного та власне спортивного характеру. Аналіз кількості та співвідношення спортивних дисциплін та видів змагань, нозологічних груп учасників Паралімпійських ігор дав дослідникам (Бріскін Ю.А., Передерій А.В., Блінова С.В., 2004; Матвеев С., Брискин Ю., 2004; Приступа Е., Болах Е., 2003-2005) підстави для розгляду трьох основних періодів розвитку Паралімпійських ігор: 1960-1972 рр., 1976-1988 рр., з 1992 р. і далі.

Проте зазначений підхід не завжди віддзеркалює історичні події розвитку паралімпійського руху. Слід згадати, що в період їх проведення I-IV Паралімпійські ігри відбувалися як IX-XII Міжнародні Сток-Мандевільські ігри. Тому, на нашу думку, недоцільно у розгляді періодизації паралімпійського руху залишати поза увагою період проведення I-VIII Сток-Мандевільських ігор.

Таблиця 3

Види спорту в програмах літніх Паралімпійських ігор

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	Стрільба з лука	Легка атлетика	Баскетбол	Метання дротиків	Фехтування	Більярд	Плавання	Настільний теніс	Пауерліфтинг	Лаунбол	Голбол	Стрільба	Волейбол	Боротьба	Бочі	Велоспорт	Кінний спорт	Футбол	Дзюдо	Теніс	Регбі	Вітрильний спорт	Мініфутбол
1960, Рим	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1964, Токіо	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1968, Тель-Авів	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1972, Гейдельберг	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1976, Торонто	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1980, Арнем	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1984, Нью-Йорк, Сток-Мандевіль	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1988, Сеул	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1992, Барселона	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1996, Атланта	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2000, Сідней	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2004, Атени	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Примітки: ■ – види програми;
 ■ – показові види спорту

Нашими дослідженнями встановлено, що основними періодами розвитку Паралімпійських ігор є Сток-Мандевільський період – 1952-1959 рр. (I-VIII Сток-Мандевільські ігри); перший паралімпійський період – 1960-1972 рр. (I-IV Паралімпійські ігри); другий паралімпійський період – 1976-1988 рр. (V-VIII Паралімпійські ігри); третій паралімпійський період – з 1992 р. і далі (з IX Паралімпійських ігор). Сток-Мандевільський період розпочинається з I Міжнародних Сток-Мандевільських ігор та створення Міжнародної Федерації Сток-Мандевільських ігор (1952 р.) У змаганнях зі стрільби з лука взяли участь паралізовані спортсмени-ветерани з Великої Британії та Нідерландів. Відтоді Сток-Мандевільські ігри стали проводитися щороку, збільшилася кількість учасників, приєдналися спортсмени з ФРН, Швеції, Норвегії, поширився діапазон видів спорту. У 1960 р. IX Міжнародні Сток-Мандевільські ігри відбулися за межами Великої Британії - у Римі, і фактично стали I Паралімпійськими іграми.

У Паралімпійських іграх першого періоду змагалися спортсмени з пошкодженнями хребта і спинного мозку, і лише у IV Паралімпійських іграх

взяли демонстраційну участь спортсмени з вадами зору. Протягом першого періоду кількість комплектів нагород зросла пропорційно кількості видів спорту від 113 на I Паралімпійських іграх 1960 р. до 189 на IV Паралімпійських іграх 1972 р. Спостерігається лінійна динаміка незначного збільшення як видів спорту, так і комплектів нагород. Дослідженнями виявлено ще одну специфічну особливість змісту паралімпійської програми (рис. 2), а саме істотну диспропорцію у видах змагань, що належать до різних груп видів спорту згідно класифікації за специфікою рухів, а також структурою змагальної і тренувальної діяльності (за В.М.Платоновим).

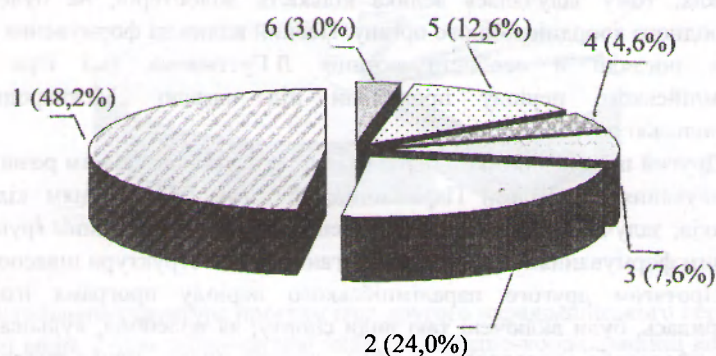

Рис. 2. Узагальнена структура програм ігор першого паралімпійського періоду: 1—циклічні види, 2—швидкісно-силові види, 3— складно-координаційні види, 4 –диноборства, 5 – спортивні ігри, 6 – багатоборства

Перевага (у середньому 48,2 %) циклічних видів змагань у програмі Паралімпійських ігор пов'язана, насамперед, з великою кількістю класифікаційних (стартових) груп в цих видах програми, широким розповсюдженням таких видів спорту, як легка атлетика та плавання, доступністю цих видів спорту інвалідам різних нозологій.

До 1972 р. програма змагань з легкої атлетики була розширена такими дисциплінами, як слалом 60 м та 100 м, естафета 4×40 м та 4×60 м (в усіх цих видах програми спортсмени змагалися на візках).

До IV Паралімпійських ігор представництво циклічних видів змагань зменшилося і склало 43,4%, а збільшилась кількість швидкісно-силових (з 22,1% до 25,7%), спортивних ігор і, особливо, багатоборств з 0,9% до 4,8%. Значно меншою мірою в першому Паралімпійському періоді були представленідиноборства (2,6-5,8%, у середньому 4,6%) і складно-координаційні види спорту (7,1-7,9%, у середньому 7,6%), дещо більша питома вага спортивних

ігор (10,7 -14,8%, у середньому 12,6%) завдяки специфічним для Паралімпійських ігор видам спорту, таким як снукер та лаунбол (Бріскін Ю.А., 2002-2004; Бріскін Ю.А., Передерій А.В., Блінова С.В., 2004; Матвеев С., Бріскін Ю., 2004; Приступа Е., Болах Е., 2003-2005).

Для ігор першого паралімпійського періоду характерно і те, що їх програма формувалась досить стихійно і визначалась лише Міжнародною федерацією Сток-Мандевільських ігор, були відсутні регламентований механізм суддівства і проведення змагань, стандартизація організаційної і матеріальної бази, місця змагань не завжди були пристосовані для пересування на візках, тому залучалась велика кількість волонтерів; не було єдиного міжнародного координаційного органу. Певний вплив на формування програми чинили погляди й особиста позиція Л.Гуттманна. Всі ігри першого паралімпійського періоду проходили під назвою „Міжнародні Сток-Мандевільські ігри”.

Другий паралімпійський період характеризується значним розширенням і упорядкуванням програми Паралімпійських ігор, збільшенням кількості їх учасників, залученням до ігор спортсменів різних нозологічних груп, а також активним формуванням міжнародної організаційної структури інваспорту.

Протягом другого паралімпійського періоду програма ігор значно розширилась, були включені такі види спорту, як волейбол, кульова стрільба, голбол, боротьба, велоспорт, футбол, кінний спорт, бочі, дзюдо, теніс – наприкінці другого періоду програма ігор включала 17 видів спорту, що і пояснює значне збільшення кількості комплектів нагород.

Непропорційно видам спорту більше, ніж у 2 рази, порівняно із IV Паралімпійськими іграми, зросла кількість розіграних комплектів нагород: якщо у 1972 р. їх було 189, то у 1976 р. – 444. Піком кількості розіграних комплектів нагород став 1984 р. – 958 комплектів. Цього року Паралімпійські ігри проводились в Сток-Мандевілі і в Нью-Йорку, що було зумовлено бажанням спортсменів на візках провести свої ігри окремо від спортсменів інших нозологій.

Збільшення кількості комплектів нагород пов'язане також із збільшенням кількості нозологій спортсменів-учасників. Відповідно в кожній нозології з'явилась велика кількість стартових груп, що особливо проявилось на іграх 1988 р. (траплялись випадки, коли в стартовій групі не набиралося навіть трьох учасників). Участь у Паралімпійських іграх спортсменів різних нозологій зумовлена створенням протягом цього періоду (1976-1988 рр.) Міжнародних спортивних федерацій (організацій): у 1978 р. – Міжнародної спортивно-рекреаційної організації осіб з церебральним паралічем; у 1981 р. – Міжнародної спортивної асоціації осіб з вадами зору.

Структура програм Паралімпійських ігор (рис. 3), співвідношення груп видів спорту зазнали певних змін порівняно з першим періодом. Відбулося суттєве збільшення циклічних видів змагань (до 57,2%) за рахунок інших видів програми – складно-координаційних (5,1%), спортивних ігор (8,0%) та єдиноборств (3,1%). Майже не змінилася питома вага швидкісно-силових видів змагань та багатоборств (23,5 та 3,1% відповідно).

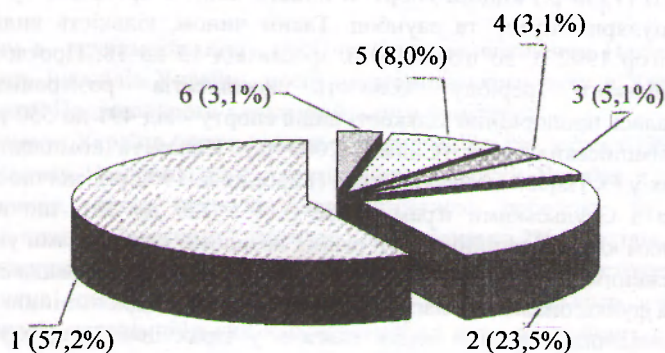

Рис. 3. Узагальнена структура програм ігор другого паралімпійського періоду: 1–циклічні види, 2–швидкісно-силові види, 3– складно-координаційні види, 4 – єдиноборства, 5 – спортивні ігри, 6 – багатоборства

У 1988 р. VIII Паралімпійські ігри були проведені на тих самих спортивних спорудах та майданчиках, що й Ігри Олімпіади у Сеулі. За твердженням колишнього Президента Міжнародного паралімпійського комітету д-ра Роберта Стедварда, саме на VIII Паралімпійських іграх відбулася зміна паралімпійських пріоритетів з реабілітації на спорт вищих досягнень. Після понад двадцятирічної перерви вдалося повернутися до задуму сера Л.Гуттманна проводити Паралімпійські ігри в тому самому місті і на тих самих спортивних спорудах, що й Ігри Олімпіади. Можливість реалізувати це історичне рішення сприяло значному підвищенню соціального значення Паралімпійських ігор та актуалізації назви цих змагань.

Взагалі ж у другому паралімпійському періоді ігри мали назви „Торонтолімпіада” – 1976 р., „Олімпіада для інвалідів. Арнем” – 1980 р., „Паралімпійські ігри” – 1984 та 1988 рр.

У третьому періоді паралімпійський спорт отримує повне суспільне визнання і стає суттєвою складовою громадського життя. У третьому паралімпійському періоді визначальним чинником у розвитку паралімпійського спорту стає діяльність Міжнародного паралімпійського комітету, що його було

створено у 1989 р.

Формування програм Паралімпійських ігор у третьому періоді відбувається під впливом суспільних чинників, перш за все, залучення виду спорту до програми Олімпійських ігор, його видовищності та розповсюженості. До програм ігор третього паралімпійського періоду було включено регбі на візках, вітрильний спорт, повернено після нетривалої відсутності (1988 р.) кінний спорт. З іншого боку, з програми було вилучено менш популярні снукер та лаунбол. Таким чином, кількість видів спорту в період з ігор 1992 р. до ігор 2000 р. зросла від 15 до 18. Протягом третього паралімпійського періоду кількість комплектів розіграних нагород збільшувалась пропорційно кількості видів спорту - від 491 до 550 розіграних у XI Паралімпійських іграх (Сідней, 2000 р.). Кількість комплектів нагород, розіграних у IX Паралімпійських іграх (Барселона, 1992 р.), значно зменшилася порівняно з Сеульськими іграми 1988 р. - з 729 до 491, що пояснюється об'єднанням класифікаційних груп різних нозологій не за видами ушкоджень, а за збереженими можливостями. Фактично, було запроваджено сучасні принципи функціональних класифікацій спортсменів-паралімпійців.

Співвідношення груп видів змагань у іграх цього періоду (рис. 4) є практично незмінним.

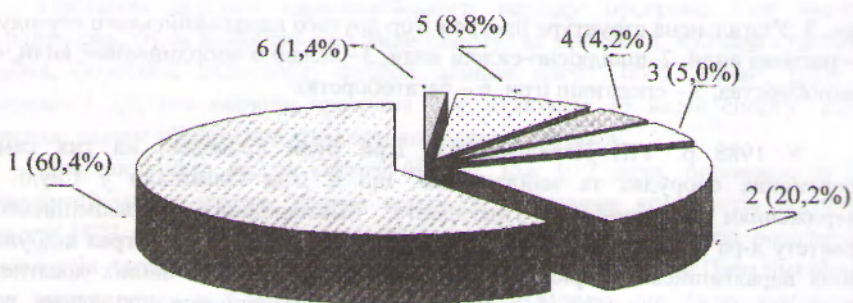

Рис. 4. Узагальнена структура програм ігор третього паралімпійського періоду: 1 – циклічні види, 2 – швидкісно-силові види, 3 – складно-координаційні види, 4 –диноборства, 5 – спортивні ігри, 6 – багатоборства

Так, циклічні види склали 59-61% (в середньому 60,4%), швидкісно-силові 19-21% (в середньому 20,2%), спортивні ігри 8,7-9% (в середньому 8,8%), складно-координаційні 4,7-5,4% (в середньому 5%), багатоборства 1,3-1,5% (в середньому 1,4%). Це дає підстави стверджувати, що відбулася відносна стабілізація програми літніх Паралімпійських ігор.

Третій паралімпійський період знаменувався і подальшим розширенням

нозологічного складу спортсменів. Були залучені спортсмени з вадами інтелекту, однак нині їх участь у Паралімпійських іграх призупинена.

У третьому паралімпійському періоді яскраво проявилася тенденція до загострення конкурентної боротьби. У літніх Паралімпійських іграх визначився новий лідер – команда КНР (Приступа Е., Болах Е., 2005). Сенсаційне III місце на IX зимових Паралімпійських іграх (Турин, Італія) виборола команда України.

Україну в паралімпійському русі представляє виключно Національний комітет спорту інвалідів України, носій паралімпійського руху в Україні, що виконує функції Національного паралімпійського комітету.

Спортсмени України беруть участь у Паралімпійських іграх з 1996 р., і за темпами розвитку Національного паралімпійського руху Україна є одним із світових лідерів, проте фізкультурно-спортивною роботою, за даними Українського центру „Інваспорт”, охоплено лише близько 2% інвалідів.

У четвертому розділі роботи представлено також структуру та характеристику діяльності Міжнародного паралімпійського комітету, детальний аналіз паралімпійських класифікацій та класифікаційних стратегій, корекційні та нозологічно орієнтовані спеціальні завдання підготовки у паралімпійському спорті, аналіз дидактичних особливостей підготовки спортсменів паралімпійських нозологій.

У п'ятому розділі роботи „**Характеристика дефлімпійського спорту у системі міжнародного олімпійського руху**”, присвяченому розв'язанню другої частини четвертого завдання дослідження, подано результати вивчення складової спорту інвалідів, що охоплює спортсменів з вадами слуху

Перші "Олімпійські ігри для глухих" було проведено у Парижі (Франція) з 10 до 17 серпня 1924 року. До програми ігор увійшли п'ять видів спорту: легка атлетика, велоспорт, футбол, стрільба та плавання. 16 серпня 1924 року представники спортивних федерацій - учасниць ігор, утворили Міжнародний спортивний комітет глухих з метою об'єднання всіх спортивних федерацій глухих спортсменів, організації і забезпечення проведення регулярних міжнародних спортивних змагань раз на чотири роки, відповідно до олімпійських традицій.

Хронологія літніх Дефлімпійських ігор подана у табл. 4. Яскраво виражена тенденція збільшення кількості спортсменів та країн-учасниць Дефлімпійських ігор. Міжнародний олімпійський комітет у 1966 році відзначив заслуги Міжнародного спортивного комітету глухих у розвитку спорту серед глухих, реалізацію олімпійських ідеалів та практичний внесок у розвиток міжнародного олімпійського руху, а з 1985 року запроваджено спільне використання прапорів Міжнародного олімпійського комітету та Міжнародного спортивного комітету глухих на літніх та зимових Всесвітніх іграх глухих.

Міжнародний спортивний комітет глухих, спільно з іншими

організаціями, брав участь у створенні Міжнародного координаційного комітету, Міжнародного спортивного фонду інвалідів, Міжнародного паралімпійського комітету.

Таблиця 4

Хронологія проведення літніх Дефлімпійських ігор

Проведення ігор			Кількість учасників	
Ігри	Рік	Місто	Спортсмени	Країни
I	1924	Париж	145	9
II	1928	Амстердам	210	10
III	1931	Нюрнберг	316	14
IV	1935	Лондон	283	12
V	1939	Стокгольм	264	13
VI	1949	Копенгаген	405	14
VII	1953	Брюссель	524	16
VIII	1957	Мілан	625	25
IX	1961	Гельсінкі	595	24
X	1965	Вашингтон	696	27
XI	1969	Белград	1183	33
XII	1973	Мальме	1061	32
XIII	1977	Бухарест	1468	37
XIV	1981	Кельн	1663	32
XV	1985	Лос-Анжелес	1648	29
XVI	1989	Крайстчерч	1469	32
XVII	1993	Софія	1900	51
XVIII	1997	Копенгаген	2078	57
XIX	2001	Рим	2405	70
XX	2005	Мельбурн	3000*	85

Примітка. * – орієнтовна кількість

У 1990 р. була підписана угода про співробітництво між Міжнародним паралімпійським комітетом та Міжнародним спортивним комітетом глухих. Проте, через фінансові та організаційні непорозуміння, у 1993 р. на конгресі Міжнародного спортивного комітету глухих у Софії (Болгарія) було поставлено питання про можливість припинення проведення власних ігор та участь глухих у Паралімпійських іграх. У результаті Міжнародний спортивний комітет глухих залишився членом Міжнародного паралімпійського комітету, але прийняв рішення про продовження проведення Всесвітніх ігор глухих та недоцільність їх участі у Паралімпійських іграх, яка обґрунтовувалася тим, що глухі вважають себе не інвалідами, а частиною культурної та мовної меншості

людства (Мудрік В.І., 2001) – здоровими людьми без фізичних та психічних ушкоджень; змагання глухих спортсменів проводяться за звичайними спортивними правилами, за винятком деяких змін технічного характеру (візуалізація дій арбітрів тощо).

Крім того, у відповідності із паралімпійськими класифікаційними стратегіями глухі спортсмени мали змагатися лише між собою. Ще одним аргументом був мовний бар'єр, що існує між глухими спортсменами та спортсменами інших нозологій.

Згідно з дозволом МОК з 2001 року Всесвітні ігри глухих офіційно називаються Дефлімпійськими. 27 лютого 2003 р. 38-й Конгрес Міжнародного спортивного комітету глухих прийняв рішення про запровадження назви „Міжнародний Дефлімпійський комітет”. Надзвичайно важливим для популяризації та розвитку спорту серед глухих є наявність міжнародних дактилологічних понять, що суттєво розширюють залучення інвалідів цієї нозології до активного життя через спорт, збільшують можливості спілкування без перекладачів.

Аналіз динаміки кількості учасників Дефлімпійських ігор, основних історичних подій спорту інвалідів у цілому та дефлімпійського спорту зокрема дозволив нам визначити періодизацію Дефлімпійських ігор. У Дефлімпійських іграх доцільно, на наш погляд, розглядати такі періоди розвитку: перший період (1924-1953 рр.) – період до офіційного визнання Міжнародним олімпійським комітетом, проведення I-VII Міжнародних Тихих ігор; другий період (1957-1989 рр.) – період після офіційного визнання Міжнародним олімпійським комітетом, набуття іграми глухих всесвітнього характеру, проведення VIII Міжнародних Тихих ігор - XVI Всесвітніх ігор глухих; третій період (з 1993 р. і далі) – період після прийняття Міжнародним спортивним комітетом глухих рішення про відмову від участі у Паралімпійських іграх та продовження проведення Всесвітніх ігор глухих із залученням до участі у них команд незалежних країн – колишніх республік СРСР. Останній чинник набуває особливого значення, враховуючи перемогу однієї з цих команд – збірної команди України у XX Дефлімпійських іграх (2005 р., Мельбурн, Австралія).

Українські спортсмени виступали у іграх глухих з 1957 р. у складі збірної команди СРСР, дебют самостійної збірної команди України відбувся у 1993 році на XVII Всесвітніх літніх іграх глухих у Софії (Болгарія).

У п'ятому розділі роботи подано також аналіз корекційних та нозологічно орієнтованих спеціальних завдань підготовки у дефлімпійському спорті, дидактичних особливостей підготовки спортсменів з вадами слуху, особливості класифікації у дефлімпійському спорті. Слід зауважити, що критерієм участі спортсмена у Дефлімпійських іграх є втрата слуху понад 55 дБ, тобто має значення лише факт втрати слуху, а розподіл на стартові групи не проводиться, що суттєво відрізняє Дефлімпійські ігри від інших змагань інвалідів.

У шостому розділі роботи „Характеристика Спеціальних Олімпіад у системі міжнародного олімпійського руху”, присвяченому розв’язанню третьої частини четвертого завдання дослідження, подано результати вивчення складової спорту інвалідів, що опікується спортсменами з вадами інтелекту.

Таблиця 5

Хронологія літніх ігор Спеціальних Олімпіад

Ігри	Проведення ігор		Кількість учасників	
	Рік	Місто	Спортсмени	Країни
I	1968	Чикаго	1000	2
II	1970	Чикаго	2000	4
III	1972	Лос-Анжелес	2500	4
IV	1975	Маунт Плезант	3200	10
V	1979	Брокпорт	3555	21
VI	1983	Батон-Роудж	4000	51
VII	1987	Саус Бенд	4700	70
VIII	1991	Міннеаполіс	6000	107
IX	1995	Нью-Гейвен	7200	145
X	1999	Раллі	7000	150
XI	2003	Дублін	7000	160

Історія руху Спеціальних Олімпіад розпочинається з червня 1963 року, коли Юніс Кеннеді Шрайвер відкрила у родинному маєтку в Мериленді літній денний табір для дітей та дорослих з розумовою відсталістю з метою розвитку їх здібностей у спорті та руховій діяльності, а 19-20 липня 1968 р. у м. Чикаго були проведені I Міжнародні спортивні ігри Спеціальних Олімпіад (табл. 5). Зимові ігри Спеціальних Олімпіад розпочато з 1977 р. Нині ігри Спеціальних Олімпіад називаються „Весвітні” і проводяться раз на чотири роки. 15 лютого 1988 р. відбулося підписання Протоколу між Міжнародним олімпійським комітетом та Міжнародною організацією Спеціальних Олімпіад про співпрацю, офіційне визнання руху та дозвіл на використання найменування „Олімпіада” у вигляді словосполучення „Спеціальні Олімпіади”.

У 1995 р. Папа Іоанн Павло II видав перший в історії християнства Папський Декрет на підтримку спортивних змагань, підкресливши перемогу людини над фатальними наслідками долі. 1986 р. був проголошений ООН міжнародним роком Спеціальних Олімпіад.

Програма ігор Спеціальних Олімпіад характеризується лінійним зростанням кількості видів спорту (табл. 6). Змагання у Спеціальних Олімпіадах побудовані так, щоб бути доступними для атлетів з різними фізичними можливостями. У переважній більшості видів спорту проводяться

змагання для осіб з низьким рівнем підготовленості – ведення м'яча в баскетболі; удари по воротах у футболі, плавання зі сторонньою допомогою, лижні перегони на дистанціях 50 і 100 м; змагання зі спуску на 10 м у гірськолижному спорті тощо. У Спеціальних Олімпіадах визначено також заборонені види спорту – такі, що піддають спортсменів невиправдано високому ризику отримання травми, або зміст яких полягає у сутичці, і які вступають у протиріччя з основними принципами Спеціальних Олімпіад. Заборонені види спорту (наприклад, бокс, різні види спортивних единоборств, регбі, американський футбол) не можуть бути включені до будь-якого Турніру, тренувальної або навчальної програми в межах Спеціальних Олімпіад. Разом з тим останнім часом концепція заборонених видів спорту коригується, зокрема у межах Спеціальних Олімпіад починає розвиватися дзюдо.

Таблиця 6

Види спорту у програмах Всесвітніх літніх ігор Спеціальних Олімпіад

Рік та місце проведення ігор	Легка атлетика	Водний спорт	Баскетбол	Гімнастика	Ролер-скейтинг	Софтбол	Боулінг	Велоспорт	Волейбол	Кінний спорт	Теніс	Настільний теніс	Бочі	Пауерліфтинг	Футбол	Гандбол	Вітрильний спорт	Гольф	Бадмінтон	Дзюдо
1968, Чикаго	■																			
1970, Чикаго	■																			
1972, Лос-Анжелес	■																			
1975, Маунт-Плезант	■																			
1979, Брокпорт	■																			
1983, Батон-Роудж	■																			
1987, Саус Бенд	■																			
1991, Міннеаполіс	■													■	■					
1995, Нью-Гейвен	■													■	■	■	■	■	■	
1999, Раллі	■													■	■	■	■	■	■	
2003, Дублін	■													■	■	■	■	■	■	■

Примітки: ■ – види програми;
 ▨ – національно-популярні види спорту

Аналіз динаміки кількості учасників ігор Спеціальних Олімпіад, програм ігор Спеціальних Олімпіад, основних історичних подій спорту інвалідів у цілому та Спеціальних Олімпіад зокрема дозволив нам визначити періодизацію ігор Спеціальних Олімпіад. На нашу думку, у іграх Спеціальних Олімпіад яскраво проявляються два періоди розвитку: перший період (1968-87 рр.) –

період до офіційного визнання руху Спеціальних Олімпіад Міжнародним олімпійським комітетом, проведення I-VII Міжнародних ігор Спеціальних Олімпіад; другий період (з 1991 р. і далі) – період після офіційного визнання руху Спеціальних Олімпіад Міжнародним олімпійським комітетом, набуття іграми Спеціальних Олімпіад всесвітнього характеру, залучення до них національних програм незалежних країн – колишніх республік СРСР, з року проведення VIII Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад.

У шостому розділі роботи подано також аналіз розширеного кола загальних та нозологічно орієнтованих спеціальних завдань підготовки спортсменів за програмами Спеціальних Олімпіад, аналіз правил проведення особливих змагань (ходьба з допоміжними засобами, плавання зі сторонньою допомогою, гірськолижні змагання зі спуску на 10 м тощо).

У сьомому розділі роботи „Узагальнена характеристика спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху”, присвяченому розв’язанню п’ятого завдання дослідження, узагальнено основні відомості щодо спорту інвалідів, висвітлено періодизацію його розвитку та загальні особливості формування програм Ігор інвалідів, визначено основні тенденції подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

За аналогією із періодизацією Ігор Олімпіад, при визначенні періодів розвитку спорту інвалідів, ми орієнтувалися на сукупність чинників суспільного, організаційного та власне спортивного характеру.

Аналіз кількості країн і спортсменів – учасників літніх Ігор інвалідів, свідчить про невпинне зростання соціальної значущості спорту інвалідів. Так, кількість країн-учасниць Дефлімпійських ігор зросла з 9 у 1924 рр. (VIII Олімпіада) до 75 у 2005 р. (базисний темп зростання дорівнює 8,33), кількість країн-учасниць Паралімпійських ігор – з 23 у 1960 р. (XVII Олімпіада) до 136 у 2004 р. (базисний темп зростання – 5,91), Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад – з 2 у 1968 р. (XVIII Олімпіада) до 160 у 2003 р. (базисний темп зростання – 80).

Кількість спортсменів-учасників Дефлімпійських ігор зросла з 145 у 1924 рр. (VIII Олімпіада) до 2300 у 2005 р. (базисний темп зростання – 15,86), кількість спортсменів-учасників Паралімпійських ігор – від 400 у 1960 р. (XVII Олімпіада) до 3969 у 2004 р. (базисний темп зростання – 9,92), Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад – від 1000 у 1968 р. (XVIII Олімпіада) до 7000 у 2003 р. (базисний темп зростання – 7,0).

Попередній аналіз абсолютних показників, ланцюгових темпів зростання, темпів приросту та коефіцієнтів прискорення відносної швидкості розвитку кількості країн та спортсменів – учасників літніх Ігор інвалідів, а також визначних історичних подій олімпійського спорту та спорту інвалідів дозволили припустити існування трьох основних періодів розвитку спорту

інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху: перший період (1924 – 1948 рр.), другий період (1952 - 1988 рр.) та третій період (з 1992 р. і далі).

З метою перевірки гіпотези щодо відсутності відмінностей кількості країн та спортсменів-учасників Ігор інвалідів у різні періоди розвитку спорту інвалідів нами було проведено однофакторний дисперсійний аналіз, а також двохвибірковий F-тест і t-тест. Двохвибірковий t-тест дозволив з високою статистичною вірогідністю відхилити гіпотезу щодо відсутності відмінностей кількості країн та спортсменів-учасників Ігор інвалідів у різні періоди розвитку спорту інвалідів. Так, у першому-другому та другому-третьому періодах розвитку спорту інвалідів загальна кількість спортсменів-учасників Ігор інвалідів відрізняється на рівні істотності до 0,004, загальна кількість країн-учасниць відрізняється на рівні істотності до 0,005. У свою чергу, аналіз кількості учасників змагань у межах окремих складових спортивного руху інвалідів показав аналогічні результати на рівні значимості у межах 0,001-0,01.

Слід підкреслити, що виділені періоди, в основному, збігаються з прийнятою періодизацією сучасних Ігор Олімпіад (Платонов В.Н., Гуськов С.И., 1994). Це, на нашу думку, є свідченням невід'ємності розвитку спорту інвалідів від Олімпійського спорту.

Для першого періоду розвитку спорту інвалідів характерним є проведення лише Дефлімпійських ігор, що проходили під назвою „Міжнародні Тихі ігри”, за винятком IV ігор (1935 р.), що відбулися під назвою „Міжнародні ігри глухих”.

Другий період розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху характеризується, перш за все, зникненням „монополії” дефлімпійського спорту. Починаючи з 1952 р., відбуваються Сток-Мандевільські ігри, що у 1960 р. перетворюються у Паралімпійські ігри.

Протягом цього періоду були створені основні організаційні структури паралімпійського спорту. З 1952 до 1986 рр. створювалися нозологічно орієнтовані організаційні структури паралімпійського спорту. У 1982 р. було створено Міжнародний координаційний комітет, який керував проведенням Паралімпійських ігор до 1988 р. включно. У 1984 р. офіційно запроваджено найменування „Паралімпійські ігри”. Коливання темпів зростання та приросту кількості учасників Паралімпійських ігор у 1960-68 рр. пов'язані із зростанням його соціальної значущості та суспільної зацікавленості.

Коливання темпів зростання та приросту кількості учасників Паралімпійських ігор з 1972 р. також пов'язані із залученням до участі у змаганнях, окрім спортсменів з пошкодженнями хребта і спинного мозку, спортсменів інших нозологій: з вадами зору (з 1972-76 рр.), з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату (з 1976 р.), ампутаціями та церебральним паралічем (з 1980 р.).

Виникнення (1963 р.) та активний розвиток руху Спеціальних Олімпіад та

проведення Міжнародних ігор Спеціальних Олімпіад (з 1968 р.) також відбуваються у другому періоді розвитку спорту інвалідів.

Третій період розвитку спорту інвалідів характеризується, перш за все, активізацією інтеграції спорту інвалідів до системи міжнародного олімпійського руху.

Протягом третього періоду розвитку спорту інвалідів відбувається остаточне оформлення Паралімпійських ігор як найбільш наближених до Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор – Паралімпійські ігри проводяться безпосередньо після них на тих самих (відповідно адаптованих) спортивних об'єктах, усі Паралімпійські ігри проводяться під керівництвом Міжнародного паралімпійського комітету; усі ігри Спеціальних Олімпіад проводяться під назвою Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад, Всесвітні ігри глухих змінюють свою назву на Дефлімпійські, а Міжнародний спортивний комітет глухих перетворюється на Дефлімпійський комітет.

Важливою ознакою третього періоду розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху є відносна стабілізація показників динаміки кількості учасників Ігор інвалідів. Так, показники ланцюгового темпу зростання кількості країн-учасниць Паралімпійських ігор лінійно знижуються з 1,38 до 1,07, показники ланцюгового темпу зростання кількості країн-учасниць Дефлімпійських ігор та Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад хвилеподібно знижуються з 1,59 до 1,07 та з 1,36 до 1,07 відповідно.

Відносна стабілізація кількості учасників Ігор інвалідів пов'язана, на наш погляд, з природними та спеціально створеними організаційними чинниками, перш за все, запровадженням механізмів функціональних класифікацій та ліцензування у Паралімпійських іграх, кількісних квот для національних програм Спеціальних Олімпіад тощо.

Аналіз сучасних програм Ігор інвалідів показав, що у сучасних літніх Іграх інвалідів відбуваються змагання у різних як адаптованих олімпійських, так і неолімпійських, а також специфічних – нозологічно детермінованих – видах спорту. У межах усіх складових спорту інвалідів спостерігається виражена тенденція до формування програм Ігор інвалідів переважно за рахунок олімпійських видів спорту (близько 71 % - у літніх та 80% - у зимових Іграх).

Незважаючи на внутрішню організаційно-структурну відокремленість, сучасний період розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху характеризується значущими спільними тенденціями до подальшої інтеграції локальних спортивних рухів інвалідів до міжнародного олімпійського руху, ревізії деяких первинних положень спорту інвалідів (зміщення Паралімпійських пріоритетів з реабілітаційних на спортивно-результативні, зниження вимог щодо обмеження рухових можливостей спортсменів в окремих видах спорту – фехтуванні, тенісі тощо, включення до

програм Спеціальних Олімпіад виду єдиноборств – дзюдо тощо), регулювання кількості учасників Ігор інвалідів з використанням механізмів функціональних класифікацій, рейтингу та ліцензування, кількісних квот тощо.

Восьмий розділ роботи **„Спорт інвалідів як навчальна дисципліна у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”** присвячений розв’язанню шостого завдання дослідження.

Виходячи з концепції спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху та моделі структури системи знань, розроблено концептуальне підґрунтя запровадження навчальних дисциплін проблематики спорту інвалідів у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”. Метою навчальної дисципліни „Спорт інвалідів” ми визначили формування у майбутнього фахівця зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху. Основними завданнями навчальної дисципліни „Спорт інвалідів” виступають формування у студентів уявлень про значущість спорту для соціальної реабілітації інвалідів; місце спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху; витоки спорту інвалідів, його історію, нозологічно-структурний характер, періодизацію розвитку, сучасне функціонування та основні тенденції подальшого розвитку у системі міжнародного олімпійського руху; особливості формування складу учасників, організації та проведення, а також правила змагань інвалідів; основні завдання спорту інвалідів та дидактичні особливості підготовки спортсменів-інвалідів; формування вмінь та навичок формулювання завдань спортивної підготовки інвалідів; вибору нозологічно адекватних засобів спортивної підготовки; проведення класифікації спортсменів та формування стартових груп у змаганнях спортсменів паралімпійських нозологій та Спеціальних Олімпіадах. Реалізація зазначених завдань передбачає запровадження у структурі навчальної дисципліни таких змістовних модулів: „Спорт інвалідів як соціальне явище”, „Генеza спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху”, „Організація та проведення змагань серед спортсменів-інвалідів”, „Особливості підготовки спортсменів-інвалідів”.

Нами визначено концептуальні підходи до запровадження навчальних дисциплін: розробка узагальненої навчальної дисципліни „Спорт інвалідів” або розробка кількох навчальних дисциплін (наприклад, додаткових спеціалізацій), які спрямовані на формування професійних знань щодо окремих складових спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху – „Паралімпійський спорт”, „Дефлімпійський спорт”, „Спеціальні Олімпіади”, і зміст яких доцільно ідентифікувати із відповідними змістовними модулями узагальненої навчальної дисципліни „Спорт інвалідів”. У відповідності із другим підходом розроблено структуру та зміст навчальних дисциплін „Паралімпійський спорт” та „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади”.

У дев'ятому розділі „Обговорення результатів дослідження” сформульовано основні результати дисертаційної роботи відповідно до мети і завдань досліджень, розкрито їх практична та теоретична значущість, показано дискусійні положення, які впливають зі змісту окремих розділів роботи, а також перспективи подальшого практичного використання результатів роботи. Показано, що виконана робота спрямовувалася на розв'язання важливої науково-прикладної проблеми невідповідності наявного рівня знань про спорт інвалідів та його бурхливого розвитку, чим власне був зумовлений вибір напряму та постановка мети дослідження як теоретико-методичного обґрунтування спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху як наукової та навчальної дисципліни у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”.

Результати досліджень підтвердили дані щодо суттєвої соціальної значущості фізичного виховання та спорту інвалідів, хронології проведення Ігор інвалідів (Евсеев С.П. и др., 2002; Приступа Е.Н., 2002; Римар О.В., 2002; Чудная Р.В., 2000), генезу організаційних структур спорту інвалідів – Міжнародного паралімпійського комітету, Дефлімпійського комітету, Міжнародної організації Спеціальних Олімпіад, спортивних федерацій інвалідів тощо (Мудрік В. І., 2005-2006; Рибальченко М.П., 1998; Римар О.В., 2002).

Доповнено та розширено результати досліджень щодо концептуальних засад адаптивної фізичної культури (Евсеев С.П. и др., 2002; Чудная Р.В., 2003) – даними про цільово-результативні аспекти спорту інвалідів; щодо особливостей формування програм та нозологічної структури Паралімпійських ігор (Приступа Е.Н, Болах Е., 2003; Римар О.В., 2002) – даними про динаміку видів програм та показових видів спорту, динаміку залучення до участі у Паралімпійських іграх спортсменів різних нозологічних груп та періоди формування класифікаційних стратегій Паралімпійських ігор; результати досліджень щодо періодизації Паралімпійських ігор (Бріскін Ю., Передерій А., Блінова С., 2003; Матвеев С., Брискин Ю., 2004; Приступа Е.Н., Болах Е., 2003-2005) та основних тенденцій розвитку паралімпійського спорту (Приступа Е.Н., 2005) – даними про Сток-Мандевільський період розвитку Паралімпійських ігор та даними про тенденції до відносної стабілізації та об'єктивізації критеріїв формування програм Паралімпійських ігор, ревізії первинних положень паралімпійського спорту.

Науковою новизною є сукупність знань щодо концептуальних засад спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху – його мети, завдань, принципів та соціальних функцій; концепції навчальної дисципліни „Спорт інвалідів”, структури та змістовно-інформаційного наповнення системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху; структурно-функціональних особливостей діяльності суб'єктів спорту інвалідів

у системі міжнародного олімпійського руху; загальних особливостей формування програм та складу учасників Ігор інвалідів; загальної періодизації Ігор інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху та періодизації розвитку паралімпійського руху, дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад; а також загальних тенденцій подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

Протягом дослідження розроблено та впроваджено до навчального процесу навчальні дисципліни: „Паралімпійський спорт”, „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади” (Львівський державний університет фізичної культури), а також використано результати роботи при розробці та впровадженні навчальних дисциплін: „Теоретичні основи інваспорту” (Львівський державний університет фізичної культури) та „Спорт інвалідів” (Національний університет фізичного виховання і спорту України). Навчально-методична література, що створена у результаті досліджень, має видавничі пріоритети – вперше підготовлено та видано навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України, „Параолімпійський спорт” (2001 р., у співавторстві), „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади” (2003 р.), „Організаційні основи Паралімпійського спорту” (2004 р.) та підручник „Спорт інвалідів” (2006 р.), затверджений Міністерством освіти і науки України.

Показано можливість використання результатів дослідження як вихідної емпіричної та вихідної теоретичної основ створення загальної теорії спорту інвалідів; навчально-методичних матеріалів у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” у вищих навчальних закладах фізичної культури і спорту; а також для визначення стратегії подальшого розвитку паралімпійського та дефлімпійського спорту і Спеціальних Олімпіад в Україні.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного міжнародного олімпійського руху. Спортивний рух інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху включає визнані Міжнародним олімпійським комітетом паралімпійський рух, дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад. Змагання інвалідів проводяться з дотриманням церемоніалу, подібного до Олімпійського, використанням відповідної символіки та ритуалів. Формування програм Ігор інвалідів здійснюється за рахунок спеціально адаптованих олімпійських видів спорту, неолімпійських видів спорту та специфічних нозологічно детермінованих видів спорту або спортивних дисциплін. При аналізі літературних джерел не виявлено робіт, що містять системні дослідження спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху, що спричиняє до необхідності теоретико-методичного

обґрунтування спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху як наукової та навчальної дисципліни у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”.

2. Дослідженнями виявлено існування науково-прикладної проблеми невідповідності наявного рівня знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху та бурхливого розвитку спорту інвалідів, зумовленого зростанням у XX-XXI ст. його соціальної значущості.

3. Проблемне поле спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни визначено як сукупність проблем спорту інвалідів, як галузі практичної діяльності, та особистісних проблем спортсмена-інваліда, а модель системи знань про спорт інвалідів – як таку, що повинна включати загально-філософський, загально-теоретичний та спеціально-теоретичний змістовні блоки із розглядом у структурі загально-філософського змістовного блоку ідейно-філософського підґрунтя спорту інвалідів – політичної; гуманістичної та філософсько-педагогічної ідей Олімпізму; у структурі загально-теоретичного змістовного блоку – концепції галузі спорту інвалідів, поняттєвого апарату, мети та загальних завдань спорту інвалідів, його основних принципів та соціальних функцій; у структурі спеціально-теоретичного змістовного блоку – інформації історичного характеру, що віддзеркалює особливості генези спорту інвалідів, хронологію проведення та періодизацію розвитку відповідних Ігор та соціальних рухів інвалідів; методичного характеру – щодо загальних, нозологічно обумовлених корекційних й спеціальних завдань та дидактичних особливостей підготовки спортсменів-інвалідів; організаційного та нормативного характеру – щодо формування та функціонування організаційних структур спорту інвалідів та впливу особистісних факторів, особливостей формування програм Ігор інвалідів, складу учасників, класифікацій спортсменів та формування стартових груп, правил проведення спортивних змагань інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху, результатів змагальної діяльності тощо.

4. Виходячи з моделі системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху, концептуальна модель навчальних дисциплін проблематики спорту інвалідів у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” повинна включати такі змістовні модулі: „Спорт інвалідів як соціальне явище”, „Генеza спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху”, „Організація та проведення змагань серед спортсменів-інвалідів”, „Особливості підготовки спортсменів-інвалідів”, а запровадження навчальних дисциплін – розробку узагальненої навчальної дисципліни або розробку кількох навчальних дисциплін, які спрямовані на формування професійних знань щодо окремих складових спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху – „Паралімпійський спорт”, „Дефлімпійський спорт”, „Спеціальні Олімпіади”, –

і зміст яких доцільно ідентифікувати із відповідними змістовними модулями узагальненої навчальної дисципліни. У відповідності із другим підходом розроблено структуру та зміст навчальних дисциплін „Паралімпійський спорт” та „Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади”.

5. Паралімпійський рух (вершиною якого є Паралімпійські ігри) охоплює спортсменів-інвалідів з ушкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору (у період 1992-2000 рр. – спортсменів з вадами інтелекту); дефлімпійський рух (Дефлімпійські ігри) – спортсменів з вадами слуху; рух Спеціальних Олімпіад (Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад) – спортсменів з вадами інтелекту. Таким чином, паралімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад мають відносно відкрити, а дефлімпійський рух – закрити нозологічну структуру. Незважаючи на приналежність до міжнародного олімпійського руху та вирішення групи загальних завдань, паралімпійський рух, дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад є структурно відокремленими. Це зумовлено організаційними особливостями формування їх керівних структур, нозологічними особливостями складу учасників та цільово-результативними особливостями діяльності. У межах олімпійського циклу Ігри інвалідів проводяться у послідовності, яка також віддзеркалює прагнення організаційних структур спорту інвалідів до структурної та іміджевої локалізації: літні Паралімпійські ігри – літні Дефлімпійські ігри та зимові Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад – зимові Паралімпійські ігри – зимові Дефлімпійські ігри та літні Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад.

6. Аналіз кількості країн і спортсменів-учасників літніх Ігор інвалідів свідчить про невинне зростання соціальної значущості спорту інвалідів. Так, кількість країн-учасниць Дефлімпійських ігор зросла з 9 у 1924 рр. до 75 у 2005 р. (базисний темп зростання 8,33), кількість країн-учасниць Паралімпійських ігор – з 23 у 1960 р. до 136 у 2004 р. (базисний темп зростання 5,91), Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад – з 2 у 1968 р. до 160 у 2003 р. (базисний темп зростання 80). Кількість спортсменів-учасників Дефлімпійських ігор зросла з 145 у 1924 рр. (VIII Олімпіада) до 2300 у 2005 р. (базисний темп зростання 15,86), кількість спортсменів-учасників Паралімпійських ігор – від 400 у 1960 р. (XVII Олімпіада) до 3969 у 2004 р. (базисний темп зростання 9,92), Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад – від 1000 у 1968 р. (XVIII Олімпіада) до 7000 у 2003 р. (базисний темп зростання 7,0).

7. Основними періодами розвитку спорту інвалідів, виділеними на основі аналізу соціально-культурних, ідеологічних, соціально-політичних, соціально-економічних, організаційних та особистісних чинників, і які достовірно ($p < 0,01$) відрізняються за показниками кількості спортсменів та країн-учасниць Ігор інвалідів є:

- перший період – 1924 – 1948 рр. – період від виникнення спортивного руху

інвалідів (I Міжнародні Тихі ігри) до виникнення Сток-Мандевільських ігор;

- другий період – 1952 - 1988 рр. – період від проведення I Міжнародних Сток-Мандевільських ігор до остаточного оформлення спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху;
- третій період – з 1992 р. і далі – сучасний період розвитку спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху.

8. Найбільш наближеними до Олімпійських ігор є сучасні літні та зимові Паралімпійські ігри, що проводяться безпосередньо після завершення Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор на тих самих відповідно обладнаних спортивних спорудах. Основними періодами формування та розвитку паралімпійського руху, виділеними на основі аналізу соціально-культурних, ідеологічних, соціально-політичних, соціально-економічних, організаційних та особистісних чинників, у т.ч. динаміки залучення спортсменів різних нозологічних груп, і які достовірно ($p < 0,01$) відрізняються за показниками кількості спортсменів та країн-учасниць Ігор є:

- Сток-Мандевільський період – 1952-1959 рр. – період зародження Паралімпійських ігор; проведення I-VIII Міжнародних Сток-Мандевільських ігор;
- перший паралімпійський період – 1960-1972 рр. – період участі у змаганнях виключно спортсменів з пошкодженнями хребта і спинного мозку; проведення XI-XII Міжнародних Сток-Мандевільських ігор (I-IV Паралімпійських ігор) під керівництвом Міжнародної організації Сток-Мандевільських ігор;
- другий паралімпійський період – 1976-1988 рр. – період активного залучення до участі у Паралімпійських іграх спортсменів різних нозологічних груп, формування організаційних структур паралімпійського спорту, використання виключно медичних критеріїв формування змагальних груп; проведення V-VIII Паралімпійських ігор;
- третій паралімпійський період – з 1992 р. і далі – період орієнтації Паралімпійських ігор на досягнення спортивного результату, залучення до участі у них команд незалежних країн - колишніх республік СРСР; з року проведення IX Паралімпійських ігор під керівництвом Міжнародного паралімпійського комітету.

9. Структурна відокремленість дефлімпійського руху, в основному, зумовлена позицією Міжнародного дефлімпійського комітету, що полягає в обґрунтуванні недоцільності участі у Паралімпійських іграх, з одного боку, соціальним самопозиціонуванням осіб з вадами слуху як культурної та мовної меншості та, з іншого боку, відсутністю нозологічно обумовлених трансформацій змагальної діяльності у Дефлімпійських іграх, за винятком деяких змін технічного характеру (візуалізація дій арбітрів тощо). Основними періодами формування та розвитку Дефлімпійських ігор, виділеними на основі

аналізу соціально-культурних, ідеологічних, соціально-політичних, соціально-економічних, організаційних та особистісних чинників, у т.ч. динаміки залучення спортсменів різних нозологічних груп, і які достовірно ($p < 0,01$) відрізняються за показниками кількості спортсменів та країн-учасниць Ігор є:

- перший період – 1924-1953 рр. – період до офіційного визнання Міжнародним олімпійським комітетом; проведення I-VII Міжнародних Тихих ігор;
- другий період – 1957-1989 рр. – період після офіційного визнання Міжнародним олімпійським комітетом; набуття іграми глухих всесвітнього характеру; проведення VIII Міжнародних Тихих ігор - XVI Всесвітніх ігор глухих;
- третій період – з 1993 р. – період після прийняття Міжнародним спортивним комітетом глухих рішення про відмову від участі у Паралімпійських іграх та продовження проведення Всесвітніх ігор глухих, залученням до участі у них команд незалежних країн - колишніх республік СРСР.

10. Визначною рисою руху Спеціальних Олімпіад є адаптивно-реабілітаційна, а не спортивно-результативна спрямованість змагань, яка забезпечується специфікою комплектування стартових груп (дивізіонів) за принципом рівності (подібності спортивних результатів у межах 10-15%). Основними періодами формування та розвитку Спеціальних Олімпіад, виділеними на основі аналізу соціально-культурних, ідеологічних, соціально-політичних, соціально-економічних, організаційних та особистісних чинників, і які достовірно ($p < 0,01$) відрізняються за показниками кількості спортсменів та країн-учасниць Ігор є:

- перший період – 1968-87 рр. – період до офіційного визнання руху Спеціальних Олімпіад Міжнародним Олімпійським комітетом; проведення I-VII Міжнародних ігор Спеціальних Олімпіад;
- другий період – з 1991 р. – період після офіційного визнання руху Спеціальних Олімпіад Міжнародним олімпійським комітетом; набуття Іграми Спеціальних Олімпіад всесвітнього характеру, залученням до них національних програм незалежних країн – колишніх республік СРСР; з року проведення VIII Всесвітніх ігор Спеціальних Олімпіад.

11. Тенденціями подальшого розвитку спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху є:

- подальша інтеграція локальних спортивних рухів інвалідів до міжнародного олімпійського руху;
- об'єктивізація критеріїв включення видів спорту до програм ігор інвалідів;
- відносна стабілізація програм змагань з розширенням переважно за рахунок включення олімпійських видів спорту, а також видів змагань та спортивних дисциплін для спортсменів з важкими вадами;

- значне загострення конкурентної боротьби у межах паралімпійського та дефлімпійського рухів;
- ревізія певних первинних положень спорту інвалідів (зміщення паралімпійських пріоритетів з реабілітаційних на спортивно-результативні, зниження вимог щодо обмеження рухових можливостей спортсменів в окремих видах спорту – фехтуванні, тенісі тощо, включення до програм Спеціальних Олімпіад виду єдиноборств – дзюдо тощо);
- регулювання кількості учасників Ігор інвалідів за рахунок використання механізмів функціональних класифікацій, рейтингу та ліцензування; кількісних квот тощо.

12. Здобуті нові знання істотно розширюють теоретико-методичні основи олімпійського та професійного спорту як освітньої та наукової галузі:

- обґрунтовано структуру спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху;
- обґрунтовано концепцію функціонування спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.
- здійснено загальну структурно-змістовну характеристику спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху;
- виявлено загальну періодизацію ігор інвалідів та періодизацію розвитку паралімпійського руху, дефлімпійського руху руху Спеціальних Олімпіад;
- встановлено загальні особливості формування програм та складу учасників ігор інвалідів;
- виявлено основні загальні тенденції подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

13. Результати дослідження можуть бути використані у якості вихідної емпіричної та вихідної теоретичної основ створення загальної теорії спорту інвалідів; як навчально-методичні матеріали у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” у вищих навчальних закладах фізичної культури і спорту; а також для визначення стратегії подальшого розвитку паралімпійського та дефлімпійського спорту і Спеціальних Олімпіад в Україні.

СПИСОК ПРАЦЬ, ЯКІ ОПУБЛІКОВАНІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії

1. Бріскін Ю.А. Теоретико-методичні основи інваспорту. – Л.:“Кварт”, 2005. – 355 с., іл.
2. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі. – Л.:“Край”, 2006. – 346 с., іл.

Енциклопедії

3. Брискин Ю.А. Паралимпийское движение в Украине // Энциклопедия Олимпийского спорта: В 5 т. / Под общ. ред. В.Н.Платонова – К.: Олимпийская литература, 2004.–Т.5. Ч.7, гл.1–2.– С. 466–482.
4. Брискин Ю.А., Матвеев С.Ф. Олимпийское движение инвалидов // Энциклопедия Олимпийского спорта: В 5 т. / Под общ. ред. В.Н.Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2004. – Т.2. Ч.5, гл.7. – С. 556–580. *Здобувачем особисто здійснено загальну характеристику спортивного руху інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.*
5. Брискин Ю.А., Сушкевич В.М. Паралимпійський рух в Україні // Енциклопедія Олімпійського спорту України / За ред. В.М.Платонова – К.: Олімпійська література, 2005. – С.433–446. *Здобувачем особисто узагальнено відомості про спортсменів України – переможців та призерів літніх Паралимпійських ігор 1996–2004 рр. та зимових Паралимпійських ігор 1998–2002 рр.*

Підручник, затверджений Міністерством освіти і науки України

6. Брискин Ю.А. Спорт інвалідів: Підручник. – К.: Олімпійська література, 2006. – 263 с.

Навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України

7. Брискин Ю.А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади: навчальний посібник. – Львів: “Ахіл”, 2003. – 128 с.
8. Брискин Ю.А. Організаційні основи Паралимпійського спорту: навчальний посібник. – Л.: “Кобзар”, 2004. – 180 с., іл.
9. Брискин Ю.А., Передерій А.В., Строкатов В.В. Параолімпійський спорт: навчальний посібник за заг. ред. Ю.А.Брискіна. – Львів: “Арал”, 2001. – 141 с. *Здобувачем особисто підготовлено розділи „Загальна характеристика Параолімпійського руху” та „Підготовка спортсменів з вадами розумового розвитку”, здійснено загальну редакцію навчального посібника.*

Одноосібні статті**у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України**

10. Брискин Ю. Тенденции развития спорта инвалидов в системе Международного олимпийского движения // Наука в олимпийском спорте. – 2006. – № 1. – С. 23–30.
11. Брискин Ю.А. Организация соревнований среди спортсменов с отклонениями интеллектуального развития // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. науч. тр. под ред. проф. Ермакова С.С. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2005. – №6. – С. 72–78
12. Брискин Ю.А. Этап начальной спортивной подготовки инвалидов – коррекционно-реабилитационная программа // Физическое воспитание студентов творческих специальностей: Сб. науч. тр. под ред. проф. Ермакова С.С. – Харьков: ХГАДИ (ХХПИ), 2005. – №7. – С. 86–93.

- 13.Бріскін Ю. Галузеві особливості Internet-освіти // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – № 2–3. – 2002. – С. 27–29.
- 14.Бріскін Ю. Побудова програм Спеціальних Олімпіад // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – № 2. – 2004. – С. 15–18.
- 15.Бріскін Ю. Спорт інвалідів в Параолімпійському русі // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2000. – № 8, С. 24–29.
- 16.Бріскін Ю. Цільово-результативні аспекти Паралімпійського спорту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2002. – № 14. – С. 61–68.
- 17.Бріскін Ю.А. Базова термінологія інваспорту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2005. – № 19. – С. 3–7.
- 18.Бріскін Ю.А. Загальна періодизація розвитку Паралімпійських ігор // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2005. – № 24. – С. 34–37.
- 19.Бріскін Ю.А. Загальна характеристика Дефлімпійського спорту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2005. – № 20. – С. 11–19.
- 20.Бріскін Ю.А. Загальна характеристика Паралімпійських ігор 1976–1988 років // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – № 4. – 2005. – С. 3–6.
- 21.Бріскін Ю.А. Загальна характеристика третього Паралімпійського періоду // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків:ХДАФК, 2005. – №8. – С. 314–317.
- 22.Бріскін Ю.А. Ігри інвалідів у системі Міжнародного Олімпійського руху: загальна періодизація // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2006. – № 2. – С. 17–22.
- 23.Бріскін Ю.А. Спортсмени України у Дефлімпійських іграх // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХХПІ, 2005. – № 21. – С. 26–31.
- 24.Бріскін Ю.А. Характеристика першого Паралімпійського періоду // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. Спеціальний випуск за темою „Спорт, духовність і гуманізм у сучасному суспільстві” – Харків–Донецьк: ХХПІ, 2005. – № 22. – С. 11–13.
- 25.Бріскін Ю.А. Феномен ХХ століття – Олімпійський спорт інвалідів // Спортивна наука України. Електронне фахове видання. Спеціальний випуск. Матеріали конференції "Оздоровча і спортивна робота з неповносправними" (24-25.11.2005). – 2006. – № 2(3). – <http://www.pbuv.gov.ua/e-journals/SNU/2006-2/06bvaosi.pdf>

Статті у співавторстві

у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України

26. Бріскін Ю., Передерій А. Еволюція спортивного візка // Молода спортивна наука України: Зб.наук.праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 10: У 4-х т. – Львів: НВФ „Українські технології”. 2006. – Т.3. – С. 125–134. *Здобувачем особисто здійснено аналіз правил змагань та нормативних документів щодо спортивного візка як фактора результативності змагальної діяльності у спорті інвалідів.*
27. Бріскін Ю.А, Передерій А.В. Особливості підготовки фахівців спеціальності „Олімпійський та професійний спорт” до роботи в інваспорті // Спортивний вісник Придніпров’я, 2005. – №3. – С. 123–126. *Здобувачем особисто здійснено визначення перспективних напрямів підготовки кадрів інваспорту.*
28. Бріскін Ю.А., Передерій А.В., Блінова С.В. Паралімпійська класифікація як лімітуючий фактор досягнення спортивного результату (на прикладі легкої атлетики) // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХАДМ (ХХІІ), 2004. – № 13, С. 11–20. *Здобувачем особисто визначено особливості класифікації спортсменів у легкоатлетичних дисциплінах паралімпійських ігор, виявлено репрезентативні дисципліни, сформульовано загальні висновки.*
29. Бріскін Ю.А., Стрелковська В. Досвід розвитку Спеціальних Олімпіад у Республіці Польща та можливості його використання в Україні // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. під ред. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІ), 2005. – № 23. – С. 4–7. *Здобувачем особисто визначено особливості організації Спеціальних Олімпіад у Республіці Польща, перспективні для використання в діяльності Всеукраїнської громадської організації інвалідів „Спеціальна Олімпіада України”.*
30. Бріскін Ю. Передерій А., Когут І. Тренувальні програми Спеціальних Олімпіад // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 1. – С. 3–5. *Здобувачем особисто визначено особливості та виявлено недоліки структури тренувальної програми Спеціальних Олімпіад з баскетболу, подано рекомендації щодо її вдосконалення.*
31. Матвеев С., Брискин Ю. Структурно-функциональные особенности спорта инвалидов и тенденции формирования программ летних Паралимпийских игр // Наука в олимпийском спорте. – 2004. – № 1. – С. 84–94. *Здобувачем особисто визначено особливості функціонування організаційних структур спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.*
32. Матвеев С., Брискин Ю., Голод Д. Параолимпийские игры: от Рима до Солт-Лейк-Сити // Наука в олимпийском спорте. – 2002. – № 2. – С. 17–24. *Здобувачем особисто визначено хронологію, кількісний склад та особливості формування програм літніх Паралімпійських ігор 1960–2000 рр.*
33. Строкатов В.В., Бріскін Ю.А. Спорт як чинник соціальної та фізичної реабілітації інвалідів. // Науковий вісник ВДУ. Журнал Волинського державного університету ім. Лесі Українки (Здоров'я, фізична культура і спорт), 1999. – № 7. –

С. 129–131. *Здобувачем узагальнено завдання та особливості спортивної діяльності інвалідів з пошкодженням опорно-рухового апарату.*

Статті у закордонних виданнях

34.Брискин Ю.А. Социально–психологическая реабилитация инвалидов // Приоритеты интеллектуальной элиты в развитии мировой цивилизации: Материалы Междунар. науч–теорет. конф. / Междунар Гуманитар.–экон. ин–т; Редкол. А.Н.Алпеев и др. – Минск: Веды, 2002. – С. 261–264.

35.Брискин Ю.А. Структура и содержание учебной дисциплины «Параолимпийский спорт» // Гуманитарно–экономический вестник. Научно–теоретический журнал. Минск, ГЭНИ, 2000, №1(14), С. 100–105 (Брискин Ю.А. Структура і зміст вучэбнай дысцыпліны "Параалімпійскі спорт" // Гуманітарна–эканамічны веснік. Навукова–тэарэтычны часопіс. Мінск, ГЭНІ, 2000, № 1(14). – С. 100–105.

36.Строкатов В.В., Брискин Ю.А. Организация и проведение спортивных соревнований с инвалидами–олигофренами. // Международный научный конгресс: «Физическая культура, спорт, туризм – в новых условиях развития стран СНГ»: Материалы в 2 ч. Ч.І / Под. ред. Б.Н.Рогатина и др.– М.: Из–во фонда им. М.Ю.Лермонтова, 1999. – С. 232–236. *Особистий внесок здобувача полягає у виявленні проблеми, здійсненні досліджень, узагальненні результатів та формулюванні висновків.*

АНОТАЦІЇ

Брискин Ю.А. Теоретико-методичні основи спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання і спорту за спеціальністю 24.00.01 – Олімпійський і професійний спорт – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2007.

Дослідження присвячено проблемі створення системи знань про спорт інвалідів як складову міжнародного олімпійського руху та теоретико-методичному обґрунтуванню спорту інвалідів як наукової та навчальної дисципліни у системі підготовки фахівців зі спеціальності „Олімпійський та професійний спорт”.

Розроблено концептуальне підґрунтя спорту інвалідів як соціально значущої галузі, створено модель системи знань про спорт інвалідів та здійснено її змістовно-інформаційне наповнення, для чого проведено історичний аналіз спорту інвалідів, виявлено структурні та функціональні особливості його складових, встановлено особливості формування програм, особливості нозологічного складу учасників ігор інвалідів та їх класифікацій. Виділено та охарактеризовано періоди розвитку спорту інвалідів у цілому та його окремих складових. Виявлено тенденції подальшого розвитку спорту інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху.

Розроблено концепцію узагальненої навчальної дисципліни „Спорт інвалідів” та програми проблемно орієнтованих навчальних дисциплін.

Результати дослідження можуть бути використані як вихідна емпіричної та вихідна теоретичної основ створення загальної теорії спорту інвалідів.

Результати дослідження відображено у 62 публікаціях.

Ключові слова: Міжнародний олімпійський рух, Паралімпійські ігри, Дефлімпійські ігри, Спеціальні Олімпіади, концепція спорту інвалідів, навчальна дисципліна „Спорт інвалідів”.

Брискин Ю.А. Теоретико-методические основы спорта инвалидов как составляющей международного олимпийского движения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – Олимпийский и профессиональный спорт – Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Киев, 2007.

Исследование посвящено проблеме создания системы знаний о спорте инвалидов как составляющей международного олимпийского движения и теоретико-методическому обоснованию спорта инвалидов как научной и учебной дисциплины в системе подготовки специалистов по специальности „Олимпийский и профессиональный спорт”.

Разработаны концептуальные основы спорта инвалидов как социально значимой отрасли, создана модель системы знаний о спорте инвалидов, и осуществлено ее содержательно-информационное наполнение, для чего проведен исторический анализ спорта инвалидов, выявлены структурные и функциональные особенности его составляющих, установлены особенности формирования программ, особенности нозологического состава участников Игр инвалидов и их классификаций. Выделены и охарактеризованы периоды развития спорта инвалидов в целом и его отдельных составляющих. Установлены тенденции дальнейшего развития спорта инвалидов в системе международного олимпийского движения.

Разработана концепция обобщенной учебной дисциплины „Спорт инвалидов” и программы проблемно ориентированных учебных дисциплин.

Результаты исследования могут быть использованы в качестве исходной эмпирической и исходной теоретической основ создания общей теории спорта инвалидов.

Результаты исследования отображены в 62 публикациях.

Ключевые слова: Международное олимпийское движение, Паралимпийские игры, Дефлимпийские игры, Специальные Олимпиады, концепция спорта инвалидов, учебная дисциплина „Спорт инвалидов”.

Briskin Y.A. Theoretical-methodical basis of invalids' sport as a component of international Olympic movement. - Script.

Competition Thesis of Doctor Academic Decree of Physical Education and

Sport of specialty 24.00.01 – Olympic and Professional Sport – National University of Physical Education and Sport of Ukraine, Kyiv, 2007.

The investigation is dedicated to a problem of creation of knowledge system about invalids' sport as a component of international Olympic movement and to theoretical-methodical basis of invalids' sport as a scientific and educational subject in the system of specialists' training in specialty "Olympic and Professional Sport".

The investigations ascertained that sports movement of invalids is a structural component of modern international Olympic movement and it includes such universal complex competitions for invalids recognized by IOC as Paralympics, Deaflympic Games and Special Olympic Games. Names of these competitions reflect an effort to associate their activity with the Olympic one.

Conceptual basis of invalids' sport, as a socially important branch, are developed, its goals and objectives, main principles, general and specific functions are formulated.

A model of knowledge system concerning invalids' sport is created, including general philosophic, general theoretical and social-theoretical cases, its conceptually-informational modeling is realized. Historical analysis of formation and development of Paralympics, Deaflympic Games and Special Olympic Games is realized. Structural and functional peculiarities of invalids' sport component in the system of international Olympic movement are displayed. Chronology and peculiarities of formation of programs are determined, as well as nosologic structure and peculiarities of classification of invalids' games participants.

It is ascertained, that Paralympics movement and movement of Special Olympics have relatively open nosologic structure, and Deaflympic movement has closed one. Sportsmen with abnormalities of locomotor apparatus and vision participate modern Paralympics, sportsmen with hearing disturbance – Deaflympic Games, athletes with abnormal mentality – Special Olympic Games. They engage in competition in various kinds of sports – both in adopted Olympic sports and non-Olympic ones, as well as in specific – nosologically determined - kinds of sports.

Analysis of generalized chronology of summer and winter Invalids' Games has shown that modern invalids' games are carried out in order reflecting tendency of managing organizations of invalids' sports to structural and image localization: Summer Paralympics; Summer Deaflympic Games, Winter Special Olympic World Games; Winter Paralympics; Winter Deaflympic Games, Summer Special Olympic World Games.

Periods of development of invalids' sports in general and its separate components are emphasized and characterized in the work. Main periods of invalids' sports development are: I period (1924 – 1948) – since beginning of invalids' sport movement till appearance of Stock-Mandeville Games; II period (1952-1988) – since I International Stock-Mandeville Games till final forming of invalids' sports as a component of International Olympic movement; III period (since 1992) – modern period of invalids' sports development as a component of International Olympic movement.